Domies Toen

Nieuwsbrief

November 2025

Nijs oet Toen

De eerste bomen hebben hun blad alweer prijsgegeven aan de zwaartekracht terwijl andere er nog in vol ornaat bij staan, maar het is volop herfst. De laatste asters doen nog hun best, maar het loopt af. Op een warmere dag zie je nog een dagpauwoog of atalanta, maar zoals gebruikelijk wordt het stil. Gelukkig niet doodstil. Bladblazers en andere hulpmiddelen zijn volop aanwezig om de stilte te doorbreken.
En, en dat is wel mooi, je hoort nog een aantal vogels. De kauwtjes die in het najaar terugkeren naar kerk en tuin. De winterkoning en de mooie zang van het roodborstje sieren deze tijd op.

Werk

Voor de tuinvrijwilligers gaat het werk door, in een tuin ben je nooit klaar; blad van de paden, het bijwerken van de beplantingen, het werken in de tuin is nu misschien wel intensiever dan in de zomer.

Werk aan de trap

Een grote verandering zal volgend voorjaar zeker in het oog springen. De trap in de kuil wordt momenteel vervangen. De oude treden werden onveilig. We doen erg ons best om van de nieuwe trap een waardige opvolger te maken. Oordeel komend jaar zelf.

Gevaar

De verdroging in de tuin zet door. Vanaf half mei staat de vijver droog. De slootkant aan de hoofdstraat kalft aan de kant van de tuin af omdat ie daar niet beschoeid is, de terreineigenaar doet daar tot nu toe niets aan. Door afkalving ligt een deel van de wortels bloot. De eerste botanische slachtoffers zijn reeds gevallen. We hopen maar dat de beplanting er niet te veel onder lijdt.
Jan Jaap Boehlé

Het sneeuwbalhaantje

Sneeuwbalhaantje
foto: wikipedia

Het favoriete onderdeel van de kaboutertocht voor kleuters, maar ook bij insectenwandelingen door de tuin, is het vangen van insecten. We doen dit doormiddel van kloppen. We hangen een paraplu of laken aan een struik en kloppen tegen de plant. De insecten vallen in het laken of de paraplu en zijn dan goed te bekijken en in potjes te stoppen zodat je ze in alle rust kunt bekijken.

Zuigen

Hele kleine insecten vangen we met behulp van een zuigpotje. Je hebt een potje met twee slangetjes. Door het ene slangetje zuig je het insect het potje in, een gaasje voor het andere slangetje voorkomt dat het insect via het potje daarna in je mond of keel verdwijnt. Het is voor de kinderen verrassend hoeveel beestjes er in een struik huizen. Veel spinnetjes en hooiwagens maar ook lieveheersbeestjes in soorten en maten, gaasvliegen en kevertjes.

Knagen

Een van die kleine insecten is het sneeuwbalhaantje. Dit kevertje van ongeveer een halve centimeter lang, kom je alleen op sneeuwbal (Viburnum) tegen, voornamelijk op de Gelderse roos (Viburnum opulus). Het vrouwtje legt vanaf augustus vijf eitjes in een holte die ze uit de jonge viburnum-takjes heeft geknaagd. In totaal legt ze zo'n 250 tot 500 eitjes. Als de larven uitkomen, eten ze van het blad van de struik. Zo kun je de relatie tussen bepaalde planten en dieren aantonen. Het plan is om dit deel van de rondleiding uit te breiden en dit te gebruiken voor een les of rondwandeling over biodiversiteit.
Jan Jaap Boehlé

Wintervogels kijken

Nu het blad van de bomen valt, worden de vruchten en zaden van bomen en struiken steeds beter zichtbaar. Rood, oranje, paars, roze, geel en groen. Het is maar een greep uit het kleurenpalet die de natuur in Toen aan ons laat zien. Eigenlijk is het helemaal niet bedoeld voor de mens, maar juist voor vogels en kleine zoogdieren. Het is de bedoeling van de bomen en struiken om de vruchten zover mogelijk weg te krijgen op een vruchtbare plaats waar zij na de winter kunnen ontkiemen.

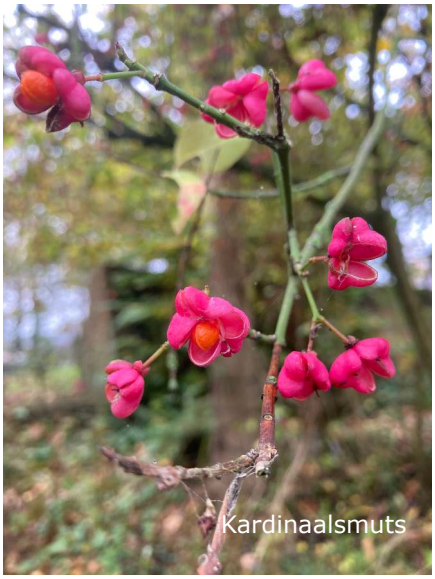
Kardinaalsmuts

Boom in de goot

Vogels zijn de ongeprezen sterren in deze vervoersmethode die in het teken staat van zaadverspreiding. In het late voorjaar zien we soms plotseling een meidoorn of cotoneaster ergens in de dakgoot ontluiken. We vragen ons dan af hoe het mogelijk is dat juist daar een klein boompje ontstaat.
Er zijn vogels die zich hebben gespecialiseerd tot een bepaalde vrucht. Momenteel staat de vrucht van de kardinaalsmuts helemaal open. Een roze vrucht in de vorm van de hoed van de kardinaal met daarin een klein, maar knaloranje zaadje. Het zijn met name goudvinken die hierop afkomen en de zaden gebruiken om zo tijdens de trek 'op te vetten': dik te worden om de winter in te kunnen gaan.

Kruisbek
foto: wiktionary

Zaad in de bek

Er zijn ook vogels die met de trek meevliegen en die zich hebben ontwikkeld als echte zadenspecialisten. Zo hebben kruisbekken een snavel die kruislings over elkaar valt. Het ziet er onhandig uit, maar niets is minder waar. Juist deze kruisbek kan de zaden van spar-en dennenappels heel precies uit de kegels halen. Het is een eigenlijk een heel specialistisch werktuig.

Kat uit de tuin

Dit zijn zomaar wat voorbeelden van wat vogels eten en waar ze graag vertoeven. Goed waarnemen helpt je om een vogelparadijsje te maken van je eigen tuin. Van belang is dat het een veilige plek is voor vogels, een plek waar geen katten kunnen komen en waar zicht en tegelijkertijd beschutting is voor vogels. De beplanting kan zo aangepast worden dat er voor veel soorten vruchten en zaden zijn waar deze vogels speciaal op afkomen.

Nest in de tuin

Om ook meer dwaalgasten te trekken zou een overweging kunnen zijn om vogels te voeren en een goede open maar kleine drinkplaats te maken. Voeren kan met traditioneel vogelvoer, vetbollen en pinda's. Van groot belang is dat er nooit zout in verwerkt is. De vogel- pindakaaspotten zijn altijd zonder zout, gebruik daarom nooit reguliere pindakaas.
Met deze kleine ingrepen komen vogels naar de tuin. Wellicht is het ook een uitnodiging om in het voorjaar een plekje te vinden voor een nestkastje dat op een veilige plek in de tuin hangt. Vogelplezier wordt wintervogelkijkplezier.
Jan Willem Zwart

Penningmeester

Domies Toen is op zoek naar een nieuwe penningmeester. Voor het dagelijkse werk worden we ondersteund door een administratiekantoor. Dat maakt het financieel jaaroverzicht, is verantwoordelijk voor de ledenadministratie en het innen van de jaarlijkse vriendenbijdrage en het doet met toestemming de betalingen voor Domies Toen.
Veel werk wordt ons op deze wijze uit handen genomen maar dat neemt niet weg dat we wel een penningmeester moeten hebben. De huidige penningmeester is aan de beurt om af te treden en wil dat ook graag.
Dus, wie heeft inzicht in geld en zin om ons te komen versterken? We hebben een leuk bestuur, en we vergaderen alleen als het noodzakelijk is.
Graag horen we het met een berichtje aan info@domiestoen.nl. Voor inlichtingen kan gebeld worden met 085-4001962.

Social media

Ook zijn we op zoek naar iemand die het leuk vindt om Instagram en Facebook voor Domies Toen bij te gaan houden. De huidige vrijwilliger heeft jarenlang Facebook voor Toen bijgehouden en wil dat stokje graag overdragen aan iemand die het leuk vindt om ook Instagram op te pakken.

Zijn naam eer aan doen: aronskelk

Het is herfst. Op het moment dat de grond vol met verdorde bladeren ligt, staat het blad van de Italiaanse aronskelk er fris en ongeschonden bij. Het is dan ook pas in september/oktober boven de grond gekomen. Het blad verdwijnt in het late voorjaar zodat je er de hele winter van kunt genieten. Dit in tegenstelling tot de gevlekte aronskelk waarvan het blad juist vroeg in het voorjaar verschijnt.

Ingeburgerd
De Italiaanse aronskelk komt van oorsprong uit het Middellandse Zeegebied. Niet speciaal uit Italië, ook al is hij naar dit land vernoemd. Als stinsenplant is hij in de 18e eeuw in Nederland ingeburgerd geraakt. De gevlekte aronskelk is inheems en komt vooral in Zuid-Limburg voor.
Aron verwijst naar het bijbelse verhaal van de tocht naar het beloofde land.

Amandelbloesem
Toen Mozes met het Joodse volk door de woestijn trok naar het beloofde land, begon het volk te mor-

Italiaanse aronskelk
Foto: wikipedia

ren. Aäron wordt dan de rechterhand van Mozes.
De Heer sprak tot Mozes: 'Spreek met de Israëlieten, en vraag van de leiders van elke stam een staf, samen twaalf staven. Schrijf ieders naam op zijn staf – op die van Levi moet u de naam Aäron schrijven- want voor ieder stamhoofd moet er een eigen staf zijn. Leg ze voor de verbondsakte neer in de tent van samenkomst, waar Ik met u samenkom. De staf van de man die Ik uitkies, zal gaan bloeien. Zo zal Ik het gemor van de Israëlieten tegen u tot zwijgen brengen en het niet meer horen…" Het was Aärons staf waaruit de volgende ochtend amandelbloesem ontsproot. De steel met bessen van de aronskelk lijkt op de rechte staf met de bloesem.

Druiven
En er is nog een verhaal over de naamgeving. Toen Jozef en de verspieder Kaleb naar het beloofde land trokken, namen ze de staf van Aäron mee. Op deze staf droegen zij een druiventros als bewijs van de vruchtbaarheid van het beloofde land. Nadat de druiventros van de staf was genomen staken zij de staf in de grond. Precies op die plek schoot de aronskelk uit de grond.
De Italiaanse aronskelk kun je op veel plekken in de botanische tuin tegen komen. De inheemse gevlekte aronskelk vind je echter alleen in de slingertuin.
Dick Bakker

Bliss balls

Het is weer de tijd van hazelnoten en walnoten. Hazelnoten zijn inheems, walnoten zijn ingeburgerd.
Hazelnoten kun je direct van de boom eten, maar even roosteren is lekkerder.
Walnoten moeten echt een paar weken drogen om een goede smaak te krijgen.

Ik heb in eigen tuin sinds een paar jaar een mooie rode hazelaar en dit jaar gaf hij eindelijk wat hazelnoten. Toen ik dacht dat de hazelnoten wel goed zouden zijn, waren ze allemaal verdwenen. Vogels, muizen?
In het achterliggende dorpsgroen groeien ook hazelnoten, maar die hebben allemaal een klein gaatje, wat duidt op een larve. Het is niet anders, dan maar in de winkel kopen.

De naam 'Bliss balls' komt van het Engelse woord 'bliss', wat 'perfect geluk' of 'hemelse blijdschap' betekent, omdat de snacks een heerlijke en bevredigende traktatie zijn.
Neem er zeker wat mee op een frisse herfstwandeling, ze zijn een perfecte *energyboost*!

Maal de noten in de keukenmachine fijn. Voeg vervolgens abrikozen, cacao, siroop en olie toe en maal tot een homogene massa.
Maak er met vochtige handen balletjes van en wentel ze door de kokosrasp. Laat ze in de koelkast opstijven.

Warme groet, Angelika

Rode hazelaar

Ingrediënten

Hazelnoot- of walnootballetjes
100 g walnoten of hazelnoten
150 g gedroogde abrikozen in stukjes gesneden
1 theelepel ahorn- of agavesiroop
1 theelepel walnotenolie
2 eetlepels cacao
3 eetlepels kokosrasp

Kijk- en zoekboek Kriebeldiertjes

Voordat ik mijn beroep als ecologisch hovenier begon was ik in- en verkoper van reisboeken en landkaarten bij een winkelketen voor buitensportproducten. Een van de boeken die daar veel werd verkocht was *Waar is Wally?* In deze boeken is het de bedoeling dat je Wally, een klein mensfiguurtje, vindt op een tekening van bijvoorbeeld een overbevolkt strand.

Ik moest direct aan *Waar is Wally?* denken toen ik het prachtig geïllustreerde *Kijk- en zoekboek Kriebelbeestjes* onder ogen kreeg. Alleen vind je in dit boek geen Wally in een overbevolkte wereld. In *Kijk- en zoekboek Kriebeldiertjes* staan illustraties van een wei, een bos, een vijver en de composthoop. Rechts van elke illustratie staat een kolom met afbeeldingen van kriebeldiertjes en daarbij de naam van het diertje. Diertjes die je in de grote prent terug kunt vinden, kruipend over of gravend onder de grond of vliegend door de lucht. Het boek sluit af met een bladzijde over de levenscyclus van insecten.
De schrijfster/illustrator Christine Henkels komt uit Duitsland en heeft het dicht bij huis gehouden. Het grote voordeel hiervan is dat je dieren ziet die je werkelijk in ons eigen land kunt vinden.
Dick Bakker

Kijk- en zoekboek Kriebeldiertjes
Christine Henkel
16 blz. kartonboek
Uitgeverij Deltas
Leeftijdsgroep: peuters
€ 14,95

Nalaten?

Op het moment dat ik dit schrijf is er een landelijke actie op de radio gaande 'nalaten voor cultuur', of aan 'natuur'. Laat Domies Toen nu een combinatie van beide zijn! Dat betekent dat u ook Domies Toen in uw nalatenschap mee kunt nemen. Immers, Domies Toen is een prachtige combinatie van cultuur en natuur. Het is een geregistreerd museum maar ook een erkende botanische tuin met de nationale collectie noordelijke stinzenplanten. Kortom, een prachtige bestemming.
De afgelopen jaren hebben we een paar keer een mooi legaat gekregen waar we heel zinvolle dingen mee konden doen. Onze huidige tuinbeheerder gaat komend jaar met pensioen. Van de binnengekomen legaten konden we zijn opvolger de afgelopen jaren opleiden en proef laten draaien.

Domies Toen heeft een anbi-status.

Cadeautje?
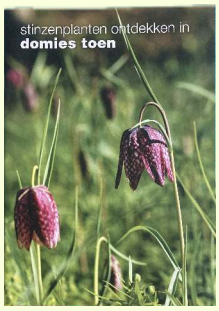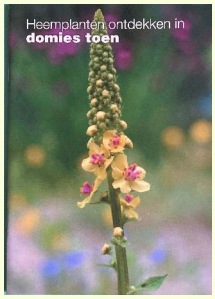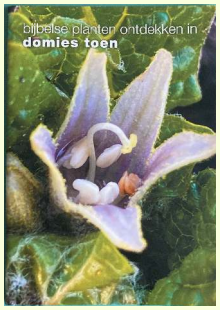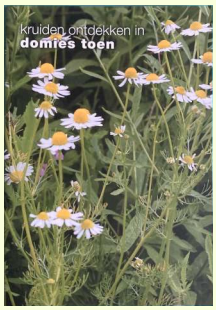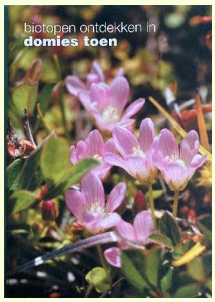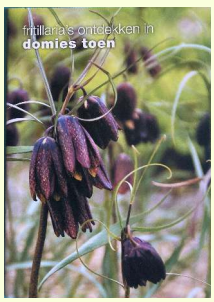
Twee jaar geleden kwam ons boekje 'Bijbelse planten ontdekken in Domies Toen' uit. Inmiddels zijn we aan een derde druk toe! Onze rondwandelaars Rabbijn Clary Rooda en Barbara de Beaufort hebben een aantal correcties aangebracht. Met de nieuwe druk zijn we weer helemaal up to date.
Het boekje is een mooi Sinterklaas-, kerst- of verjaardagscadeautje, net zoals onze andere uitgaven. Ze zijn te bestellen via onze webshop.